

Beste Koen...

Beste Koen...

samengesteld door Jart & Erna Voortman,
de ouders van Koen

november 2020

de droom

Het was een mooie dag in april. In Lissabon zochten schilderachtige straatjes onbezorgd een weg door de stad. Je broer, je vader en ik liepen op een weggetje dat omhoog kronkelde. We sleurden een groot rotsblok met ons mee. Het kostte ons veel kracht en daarom zetten we hem even neer op een vlak stukje grond. Je vader en broer verdwenen meteen in de bochtige straatjes. Ik bleef alleen achter en keek om mij heen. Er bevonden zich veel toeristen op de plek en een vriendelijke vrouw van een jaar of zestig kwam een praatje met mij maken.

'Hoeveel kinderen heb je?' vroeg ze. Ik had bijna één gezegd, maar nog net op tijd besefte ik mijn verraad. 'Twee', zei ik en vertelde haar over jou. Toen ik uitgesproken was, keek de vrouw mij zwijgend aan. Haar ogen waren vol medeleven. Er viel een lange stilte. De beelden vervaagden. Langzaam werd ik wakker en besefte ik dat ik gedroomd had.

In het donker zag ik de omtrek van je vaders rug. Buiten was het stil. Ergens op een andere verdieping van het hotel lag je broer te slapen. Langzaam draaide ik mij om. Ik zocht in het donker naar herinneringen..., naar de vorm van je gezicht..., de lach rond je mond..., maar ik vond niets.

De laatste weken van je leven zat ik veel naast je bed. Op je nachtkastje stond je foto, een stralende jongeman op een festivalweide. Boven in je kamer stonden nog steeds je gitaren, maar door je verlamming kon je niet meer spelen.

Je probeerde wat te zeggen, maar je mond kon geen woorden meer vormen. Na een tijdje kwam ik erachter dat je naar muziek wilde luisteren. Heavy metal klanken vulden je kamer. Ik vond het fijn ernaar te luisteren. Met een washandje probeerde ik je warme voorhoofd wat te verkoelen. De deur ging open en je vriendin Laura kwam binnen. Samen verzorgden we je. Toen we klaar waren, gingen we zwijgend zitten.

Ondertussen is mijn leven zeven jaar verder gegaan zonder jou. Ik ben nu zestig net als de vrouw uit mijn droom. Ik werk, feest en sport weer, maar er is een stuk van mijn hart weg. Vriendschappen en relaties hielden stand of braken af. Mijn leven is ingrijpend veranderd. Daarom gaan je vader en ik je een aantal brieven schrijven. We gaan samen op zoek naar onze herinneringen en naar elkaar. Misschien vind ik al schrijvend dat stuk van mijn hart dat ik kwijt ben.

'Papier is geduldiger dan de meeste mensen'
(Anne Frank).

Mijn jongen ik groet je met een moederlijke kus.
Ik laat weer snel iets van mij horen.

daarboven

Beste Koen,

Bevalt het een beetje daarboven?

Ze zeggen dat het daar een paradijs is, maar misschien is een paradijs wel niets voor jou. Aannemerij, hebben ze dat daar?

En wordt het daar ook regelmatig donker? Bij feesten, en daar was jij goed in, is het meestal donker met een goed afgestelde sfeerverlichting...

En kun jij gelukkig zijn zonder Laura en de velen die je dierbaar waren?

Na mijn speelse opening kom ik zo toch weer snel in het diepe.

Je laatste maand bij ons staat me nog steeds helder voor de geest.

Steeds weer nieuwe complicaties.

Mama, Laura en ik voortdurend in de weer.

En jij bleef in alles sereen.

Tot op het eind ben je Koen gebleven.

En toen was het voorbij.

Na je overlijden was je meer aanwezig dan ooit. Die tijd was voor mij zakken door de grond. De zekerheden die ik had opgebouwd boden geen houvast. Wat het meeste hielp was bezig blijven, mensen ontmoeten en de draad weer oppakken.

Na nieuwjaar zei ik: 'ik ga weer proberen normaal te leven'. Dat is toen aardig gelukt: muziek maken, recepties bezoeken, activiteiten... Merkwaardig als je weer geregeld kunt lachen. Maar het kwam ook voort uit een innerlijk besef: dit is de kant die ik uit moet.

Als mensen mij de eerste jaren vroegen: 'hoe gaat het?', dan zei ik meestal: 'redelijk goed'. De periode ervoor was mijn antwoord vaak: 'uitstekend!'

Het zat er jarenlang niet meer in om dat woord over mijn lippen te krijgen. Uiterlijk kun je wel weer aardig op de been zijn - diep van binnen is er een gat geslagen in je bestaan.

We zijn nu zeven jaar verder en ik kan zeggen: het gaat met mij weer geregeld 'uitstekend'. Ik ben bijzonder blij voor Tjitse die dit jaar getrouwd is. En ik geniet van mijn pensioen: veel vrije tijd en alleen maar doen wat ik zelf wil: boeken lezen, pleziertjes, maar ook idealistische dingen.

Koen, wat zou een berichtje van jou mij goed doen!

Maar tot nog toe klopt ik in gedachten op een deur die niet open gaat.

Geen teken uit de hemel.

nooit meer dezelfde

Je eerste fiets was met zijwieltjes. Op die manier kon je niet vallen. Als kleine jongen mocht je niet alleen de weg oversteken. Je moest eerst naar links en dan naar rechts kijken. Ik leerde je dat je niet met lucifers mocht spelen en verstopte de doosjes hoog in een kast. Je kreeg vitaminen en gezond eten. Toen je ouder werd, wilde ik altijd weten waar en met wie je was. Je vader en ik zorgden ervoor dat je niets overkwam. Je moest veilig zijn.

Toen je voor het eerst alleen naar school fietste, reed ik stiekem achter je aan en merkte ik dat je zomaar linksaf sloeg zonder op te letten. In onze wijk is het druk en rijden de auto's hard. Bezorgd las ik je de les. Ondertussen werd je ouder en ging je uit met vrienden. Je zat niet te wach-

ten op een bezorgde moeder. Je wilde je eigen weg gaan. Stapje voor stapje liet ik je los. Uiteindelijk ging je zelf naar feestjes. Je deed het heel goed. Je gedroeg je verantwoordelijk. Toen je net je rijbewijs had, sprak je met je vrienden af wie de Bob was en dronk je alleen maar cola als het jouw beurt was om te rijden. Je liet zien dat je verstandig was. Negentien werd je en nog steeds was ik af en toe die bezorgde moeder. Ik probeerde het de kop in te drukken. Jij moest zelf de weg zoeken in je leven, vond ik. Toch viel ik pas in slaap wanneer ik jouw voetstappen zachtjes op de trap hoorde.

Je leerde Laura kennen. Vaak was je bij haar. Op een keer midden in de nacht werden wij door haar gebeld. Je had vermoedelijk een epileptische aanval gehad, zei ze. Ze hadden de ambulance gebeld en je was onderweg naar het ziekenhuis. De auto stond nog bij haar thuis. Je vader en ik sprongen meteen uit bed. Midden in de nacht fietste ik naar het ziekenhuis. Even later kwam je vader met de auto bij ons. Meteen voelde ik dat het iets ernstigs was. Je moest daar blijven. De volgende dag wilde men een reeks onderzoeken doen. Je moest als eerste onder de scanner.

Ik bleef bijna de hele nacht bij je. Normaal mag dat niet, maar geen verpleegkundige durfde me weg te sturen.

De volgende dag bleef ik nog steeds naast je bed zitten. Er was nog geen diagnose uitgesproken, maar iedereen zweeg wanneer ik je kamer binnen kwam. Langzaamaan sloop de dood ons leven in. Ik voelde dat nog voordat je de diagnose kreeg.

Jarenlang beschermden wij je en dat is goed gelukt. Je was een levenslustige jongeman geworden. Toen kwam die stomme ziekte. Hij pakte uiteindelijk alles van je af. Je gaan en staan, je spraak, ja alles wat je dierbaar was. Ik zag je stukje voor stukje achteruitgaan. Totdat ik alleen nog maar je hand kon vasthouden naast je bed. Ik zal nooit meer dezelfde zijn.

de bouw

Dit jaar heb ik een schuurtje gebouwd: een vloer met aan één kant een fundering, een steunmuur, dezelfde gevelsteen als het huis, dezelfde dakpannen en dezelfde dakgoot. Drie maanden werk – veel te lang natuurlijk. Jou heb ik wel gemist. Je had mij goede adviezen kunnen geven, adviezen, die ik nu met moeite bij elkaar heb verzameld. En je had het prachtig gevonden.

Het is min of meer toevallig dat je in de bouw terecht bent gekomen.

Toen je twaalf was, wilde je graag iets met hout. Maar de school die die richting had, vond je te ver weg. Zo werd het een andere school, een paar honderd meter verderop, met de richting hout-bouw. Op die manier kreeg jij interesse voor de bouw. Jij was de enige van je schoolkameraden die verder ging leren in die richting. Bouwprojecten – het sprak tot je verbeelding.

Na je overlijden ben ik op het kantoor van Franki geweest. Ze hebben mij bouwtekeningen van jou laten zien.

Ook mocht ik op de werf voor de verdubbeling van de spoorlijn naar Anderlecht komen. Ik heb daar je collega's ontmoet, die onder de indruk waren van hoe je omging met je ziekte. De werfleider nam twee uur de tijd om mij rond te leiden. Hij vertelde allemaal dingen over geld en personeel, die ik eigenlijk niet zou moeten weten. Zijn rondleiding was wel indrukwekkend: een bouwterrein van 6 kilometer – waar vind je dat?

Als ik bij Moestafa langs kom, moet ik altijd aan jou denken. Je was even op inspectie geweest bij zijn verbouwing en je advies was erg nuttig. Ik zie je nog oversteken met je slepende voet. We voelden allemaal aan dat dit ernstig was, maar we zeiden er niets over.

Ik heb een ander vak dan jij, maar dat jij koos voor de bouw – dat kan ik wel invoelen. De bouw is spectaculair en zoals je het zelf op zijn Engels uitdrukte: 'concrete' (dat betekent 'concreet', maar ook 'beton').

samen met vrienden

Soms ben ik jaloers op je vader. Af en toe droomt hij over jou. Hij droomt dan dat je weer een kleine jongen bent en bij hem op schoot zit. Ik droom nooit over jou. Slechts één droom heb ik over jou gehad en die koester ik nog altijd.

In mijn droom was ik op een druilerige dag op mijn fiets onderweg naar mijn werk. Onder een viaduct zag ik jou met een groep vrienden. Jullie hadden een groot scherm opgehangen en waren van plan samen naar een film te gaan kijken. 'Koen!' riep ik uitzinnig van vreugde terwijl ik van mijn fiets afsprong. 'Hoe gaat het met jou?' Jij keek mij meewarig aan en zuchtte. 'Mama', zei je hoofdschuddend. 'Waarom ben je altijd zo bezorgd? Je ziet toch dat het goed met me gaat? We gaan samen naar een film kijken.'

Ik werd wakker en in de donkerte van de nacht dacht ik aan de momenten dat je als puber naar feestjes ging. Zoals iedere moeder was ik ongerust geweest en zoals veel andere pubers had jij gezocht om al die betutteling. Maar je had er ook van geprofiteerd. 'Neem alsjeblieft je vrienden mee

naar huis als er eens een probleem is,' had ik eens gezegd. 'Ook al is het midden in de nacht - het maakt niet uit.'

Wie schetst mijn verbazing toen ik na een nacht slapen beneden kwam. Ik wist niet beter of je sliep met een aantal vrienden bij een kameraad die al op kot zat. Deze nacht had ik niet gewacht op het geluid van de voordeur. Ik kwam dus fris en uitgerust naar beneden om naar mijn werk te gaan en trof vier jonge gasten aan slordig verspreid over onze banken.

Jij kwam slaperig overeind. Jullie hadden je bedacht en waren toch met de laatste trein naar huis gekomen. Diep in de nacht stonden jullie op het station en je vrienden zagen het niet zitten om nog naar huis te gaan. 'Kom maar allemaal naar mij,' had jij toen gezegd. 'Mijn moeder vindt dat wel goed.'

je vergeten broer

Kinderen hebben het vaak moeilijk na het overlijden van een broer of zus, las ik eens. 'Ik ben mijn ouders kwijtgeraakt', zei iemand die haar broer verloren had. 'Ze zijn niet meer geïnteresseerd in mij. In hun huis hangen alleen maar zijn foto's'. Zo wil ik niet worden, dacht ik en ik keek mijn kamer rond. Twee foto's van jou. Niets van je broer.

In een flits zie ik jou weer voor me. Het waren de laatste weken van je leven. Praten lukte bijna niet meer.

Je lag op de bank in de kamer. Ik zat bij je en merkte dat je iets tegen mij probeerde te zeggen. Het koste je veel moeite. Opeens lukte het. 'Je hebt nog een andere zoon', zei jij langzaam. 'Je mag dat nooit vergeten. Denk aan hem'. Ik voelde een steek in mijn hart en was op dat moment te verdrietig om dit tot me door te laten dringen. Volgens mij waren dit de laatste echte zinnen die je tegen mij sprak. De volgende dagen werd je bedlegerig en daarna ging alles snel.

Ik denk dat het voor je broer in het begin niet eenvoudig was om thuis te komen. Zijn maatje was verdwenen. Samen opmerkingen maken over je ouders ging niet meer. Nooit meer lachen om de sandalen van je vader, die volgens je broer uit het stenen tijdperk kwamen. Nooit meer gniffelen om de kleren van je moeder.

Gelukkig gaat het langzamerhand beter met ons. Gisteren heb we met je broer en Azi gewandeld en gefietst. Azi had een heerlijke Perzische

maaltijd voor ons gemaakt. In mijn hoofd zie ik je vanuit de hemel glimlachend naar ons kijken. Jij zou het zo gewild hebben.

Je broer is dus niet vergeten. Inderdaad heb ik geen foto van hem aan de muur, maar ik heb wel honderden foto's van hem op mijn telefoon.

Still day beneath the sun
Asking you who is the one
And when the day is late
We know who must forever wait

je muziek

Ongeveer een half jaar na je overlijden was ik in de stad om even iets te kopen. Ik liep een winkel binnen en hoorde 'The sultans of swing' van Dire Straits. Het sneed door me heen omdat ik je in één keer weer zag liggen in je bed en dat je vroeg: 'wil je The sultans of swing' opzetten?' Een kwartiertje later kwam ik in een andere winkel en hoorde daar opnieuw 'The sultans of swing'. Alsof ik door demonen werd achtervolgd.

Voor mij ligt nu het stapeltje platen en cd's, dat ik ruim zes jaar geleden bewaarde uit je verzameling. De rest van je platen en cd's ging naar Tim. De platen en cd's zijn niet van de kast af geweest.

Soms koester je herinneringen.
Een andere keer wil je er niet aan denken.
Je had een grote collectie opgebouwd.

Een van je platen vond ik wel intrigerend: 'Ayreon, *the theory of everything*'. Stevige muziek, wetenschap en worstelen met het leven.
Daar wilde ik mij wel wat in verdiepen.

Op je grafsteen staat de tekst Opeth

*Still day beneath the sun
Asking you who is the one
And when the day is late
We know who must forever wait*

Je speelde dit altijd op je gitaar. Pas later ontdekte ik dat het lied gaat over iemand die begraven wordt. Een rouwstoet. Voetafdrukken rond het graf. Rozenbladeren verspreid over de grond

*Leaving, grieving
Seeking, meeting
Binding, unwinding
Sighing "You"*

Wie had gedacht dat dat lied, dat jij zo graag speelde, op jou zou slaan?

Je was een muzikale jongen. Ik herinner mij nog goed dat een jongen van school zijn gitaar had meegenomen. Korte tijd later begon jij jezelf gitaar te leren spelen. YouTube tutorials. Ik zei: je moet op les. Je hebt er gevoel voor!
Nee, zo vond je het wel genoeg. Op die leeftijd was ik met mijn gitaar precies hetzelfde.

Al je gitaren hebben we bewaard.

Ze staan nog steeds op dezelfde plek in je kamer.

En je akoestische gitaar neem ik iedere week mee naar de repetitie van de Zinnefolee. In die chique en stevige koffer. En met dat mooie volle geluid.

moeilijke vragen

Als je als moeder en vader een kind verliest zijn er die moeilijke vragen. Bijvoorbeeld: 'Hoe gaat het met je?' Wat betekent die vraag? Wil men echt weten hoe het met je gaat? Meestal is het een vorm van beleefdheid. Nu, zeven jaar na jouw overlijden ben ik er weer aan gewend. Ik kan ermee omgaan.

Maar er is nog een andere vraag die moeilijk blijft: 'Heb je kinderen?' Hoe kan ik daarop antwoorden zonder de ander in verlegenheid te brengen? En zonder tegelijkertijd jou te verloochenen? Ik zeg altijd twee. Want jij blijft mijn zoon.

Ondanks de pijn die ik voel bij deze vraag, begrijp ik dat mensen hem stellen. Want ik zou hem zelf ook gesteld hebben toen mijn gezin nog compleet was. En we hebben nu eenmaal vragen nodig om elkaar beter te leren kennen. Toch blijft het een hachelijke zaak iets te zeggen tegen een rouwende moeder. Veel woorden komen verkeerd over. Iemand zei eens na

Gelukkig waren
er veel mensen
die eerlijk
zeiden dat ze
niet wisten
hoe zij moesten
reageren

een jaar: 'het is nu zeker allemaal voorbij? Een jaar is toch lang genoeg om alles te verwerken?'

Pas geleden werd nog tegen me gezegd: 'jij hebt je zoon verloren, maar jij kan er goed mee omgaan. Je praat nooit over wat je hebt meegemaakt. 'Nee,' had ik bijna gezegd, 'ik kijk wel uit. Niet iedereen kan omgaan met rouw.' Wijselijk heb ik gezwegen. Ik hoorde eens een ervaringsdeskundige zeggen: 'de rouw heeft lange tenen'. Uit ervaring kan ik zeggen dat dit helemaal juist is.

Gelukkig zijn er ook mensen die anders zijn. Mensen die stamelend tegen je zeggen dat ze niet weten welke woorden ze moeten gebruiken om met mij te praten. Mensen die nog steeds tranen in hun ogen krijgen wanneer ze over jou praten. En tenslotte de mensen die geen woorden gebruiken, maar wel even een hand op mijn schouder leggen. In hun ogen zie ik mijn verdriet.

Ben ik ook in staat zo om te gaan met mensen die verdriet hebben? Ik hoop het.

de groeten van je vrienden

Dieter, Joris, Franki, Tim, Ben, Celine, Thalia, Eveline, Thierry, Jana, Niek, Tom, Kim – hoe is het nu met hen?

De eerste jaren dat ik je vrienden zag, toevallig of welbewust, had ik een gevoel dat ik weer een stukje van jou zag. Het gaf een gevoel van ontroering en ook verbondenheid.

Joris met zijn lach – ik heb hem in het begin eens voorgesteld om nog eens

De kolonisten van Catan te spelen. 'Nee, liever niet' was zijn reactie. Te schrijnend.

Dieter heeft een zwembad gekregen in de achtertuin van zijn ouderlijk huis. Vraag niet hoeveel werk dat zijn ouders heeft gekost. Zelf wil hij later geen tuin. Je moet vooral niet dezelfde fouten maken als je ouders! :-)

Franki heeft nog steeds passie voor mechanische techniek in het bedrijf waar hij verantwoordelijk is voor de productie.

Celine heeft een tijd aan de kust gewerkt. Ik heb haar heel lang niet gezien.

Niek kwam ik nog eens tegen in de trein: hij eerste klas; ik tweede klas. Ook serieus bezig.

Met Tim en Ben heb ik laatst nog eens een bordspel gespeeld. Heel leuk. Tim heeft met zijn vriendin op de fiets een grote reis gemaakt naar Noorwegen. En hij heeft plannen voor nog zo'n reis. Jarenlang vond hij onze reizen naar Slowakije en de Alpen de mooiste van zijn leven. Dat zal nu niet meer het geval zijn. Gek, dat we het die avond helemaal niet over jou gehad hebben.

En Laura, de belangrijkste: ze heeft het een lange tijd erg moeilijk gehad. Maar nu gaat het weer goed. Ze kan weer lachen – net als vroeger. Haar ouders zien wij minstens een keer per jaar.

Het is mooi om te horen dat de vriendenclub waar je deel van uit maakte nog steeds bestaat. Onlangs zijn ze nog een weekend bij elkaar geweest. Bij ieder van hen heb je een plaats in het hart. En voor iedereen was het een grote klap dat jij gestorven bent. Het is in hun leven een donker gat dat je niet weg kunt denken.

Maar we zien ook dat na verloop van tijd er een vorm van herstel is. Je pakt het leven weer op. Je maakt plannen. En je ervaart weer dat het leven zin heeft.

Je moet de groeten van je vrienden hebben!

de Trappen van vergelijking

Het is een paar maanden na jouw begrafenis. Ik kwam een oude kennis tegen op de trein. Voor het gemak zullen we haar Evie noemen. Ik had haar over je ziekte verteld. We zagen elkaar een paar keer per jaar, maar voor de rest hadden we geen contact. 'Hoe gaat het nu met je zoon?' vroeg ze nietsvermoedend. 'Mijn zoon is ondertussen overleden', zei ik zacht.

Evie zweeg. Ze wist wel dat het ernstig was, maar dit had ze niet verwacht. 's Avonds belde ze me op. 'Laten we gaan lunchen, dan kunnen we elkaar spreken.' Een paar dagen later zaten we in een broodjeszaak en haalden we gezamenlijke herinneringen op. Opeens zweeg ze en keek me fronsend aan.

'Weet je, jij hebt het moeilijk gehad, maar je moet weten dat andere mensen het ook niet makkelijk hebben. Ik heb ook heel wat meegemaakt met mijn zoon. Hij deed het niet goed op school en wist niet welke kant hij uit wilde in zijn leven'. Ik zweeg en vertelde haar niet meer over de jaren dat jij van het ene ziekenhuis naar het andere pendelde met de dood als zwaard van Damocles boven je hoofd.

Een paar dagen later dronk ik koffie met een collega. Haar moeder was pas overleden. We spraken over haar moeder. Ze was niet zo oud geworden en had ook kanker...

Opeens zweeg mijn collega. 'Eigenlijk is dit niks vergeleken met wat jij meegemaakt hebt. Jouw zoon was nog zo jong. Dat is veel erger.'

Iedere dood is verschrikkelijk en ieder lijden doet pijn. Iemand verliezen die dierbaar is brengt ons in een moeilijke,

kwetsbare positie. Waarom mag je niet rouwen om iemand die ouder is? En zijn er niet ook andere buitengewoon pijnlijke ervaringen in ons menselijke bestaan? Ik denk hierbij aan een echtpaar dat ongewenst kinderloos is gebleven. Soms voel ik daar een onpeilbaar verdriet, vergelijkbaar met wat ik heb doorgemaakt.

We doen het allemaal, dat vergelijken. De trappen van vergelijking: wat is erger? En: wat is minder erg? Willen we op die manier meer grip krijgen op ons leven?

je kamer

De nacht na je overlijden heb ik in je oude bed geslapen. De chaos in onze slaapkamer was te groot. De volgende dag verlegde ik een paar kleren van jou en moest ik huilen.

Je kast pilde uit van de kleren. Je deed nooit iets weg. Vrij snel hebben we veel naar *Ommekaar* gebracht. Een paar kleren hebben we bewaard. Al je andere spullen bleven staan: je gitaren, de versterker, je bureau...

Op een gegeven ogenblik heb ik wel jouw zelf gemaakte lamp veranderd. Ik wilde er LED-lampen in. Toen ontdekte ik wat voor ingewikkelde constructie die lamp was. Typisch Koen! Het koste wat tijd om het hele zaakje om te bouwen, maar de essentie van jouw concept bleef behouden.

Jarenlang is er niet veel gebeurd met de kamer. Er stonden extra spullen in, maar de kamer werd niet gebruikt.

Afgelopen maanden zijn er wel grote veranderingen aangebracht in je kamer. Er is een boekenkast bijgekomen van twee meter breed en 2 opslagkasten voor andere spullen. Nu wordt het een eigen kamer voor je moeder. Maar de gitaren blijven staan.

De gebroken spiegel en het cd-rek ook. En uiteraard de bijzondere lijst die je maakte rond de foto's van jou en Laura.

Het blijft dus jouw kamer. En het wordt de werkkamer van je moeder.

moie herinneringen

Na de begrafenis van opa vroeg ik aan mijn broers en zus: wat vonden jullie nu het mooiste wat je bijgebleven is van je opvoeding? We zeiden allemaal hetzelfde: de vakanties! Aan de vakanties van ons gezin hebben we ook dierbare herinneringen.

Onze eerste buitenlandse vakanties waren in de Ardennen. Wat prachtig om te zien: die verwondering op jullie gezichten! Voor ons als ouders was het een makkie. Je zoekt een mooie plek bij een riviertje en je hoeft verder niets te doen. De jongens vermaken zich!

Een tijdje bleven we dichterbij huis om een lange reis te vermijden. Zo maakten we een keer in Harkema een fietstocht van huis uit. Een fietskarretje gekocht, klapstoelen erop, twee tentjes, kooktoestellen en een kooksetje – genoeg! We waren mobiel en hadden alles wat we nodig hadden. Pannenkoeken klaarmaken in het bos? Geen probleem!

Later gingen we naar de Alpen.
Een loodzware fietstocht in Queras.
Na een lange tocht uitkomen op een gletsjer.
Samen fietsen naar Alpe d'Huez.

De vakanties met Tim.

Na je overlijden zeiden sommigen goed bedoeld: je moet de mooie herinneringen koesteren.
Jarenlang was het te pijnlijk om naar deze plaatjes te kijken.
Maar nu begint het een beetje zo te voelen.

mijn geloof

Ik ben godsdienst juf in de lagere school en werk graag samen met collega's van andere levensbeschouwingen. Hoewel geloof in God diep in mijn leven verankerd is, is er voor mij niet één weg in het leven. Ik ken parels van mensen die levensbeschouwelijk totaal anders zijn dan ik.

Wij mensen zijn onderweg, ieder op zijn eigen manier. We moeten daarbij zorg en begrip voor elkaar hebben. Op regeltjes heb ik het niet zo. Mensen worden soms fanatiek in hun geloof door regeltjes. Niet door het geloof zelf.

Tijdens je ziekte kwam ik in conflict met die regeltjesgelovigen. In mijn ogen zijn het mensen die niet met onzekerheid kunnen omgaan. Het zijn mensen die overal een pasklaar antwoord op moeten hebben. In mijn ogen is het een manier om het leven onder controle te houden. Dat mag, als dat belangrijk voor je is. Het wordt anders als je medemensen ermee gaat

beoordelen. Je plaatst jezelf op een hoge, haast goddelijke plaats en kijkt neer op de mensen die het anders doen - mensen die volgens jouw opvatting niet aan de goddelijke criteria voldoen. Met Bijbelteksten geef je aan wat goed of slecht is.

Tijdens je ziekbed vond ik de regeltjesgelovigen de moeilijkste mensen om mee om te gaan. Hun hardste opmerking vond ik: 'hoe zit het met je zoon? Is hij ook gelovig?' Een collega van je vader vroeg dat eens aan mij. Ik vond het heel pijnlijk. Het was net alsof je eerst aan bepaalde voorwaarden moet voldoen om begrip te krijgen of erger nog: 'rein voor God te staan'. Van zulke opmerkingen word ik heel boos en verdrietig. Ik wou dat mensen begrepen hoe pijnlijk het is om zo'n jong prachtig mens als jij te verliezen. Ik wou dat ze iets voelden van mijn diepe wanhoop. Maar ze begrijpen er niks van. Ze nemen jou de maat met de regeltjes van hun geloof. Op die manier gaan ze op de stoel van God zitten en proberen ze de dood en het leven naar hun hand te zetten. Door hun regeltjes zien ze jou niet meer als mens en mij niet meer als moeder die een kind gaat verliezen.

Nog steeds merk ik dat bij veel gelovigen het verlies van een kind niet bespreekbaar is. Het past niet in het volmaakte leven dat je als christen schijnt te moeten hebben. En als het je overkomt dan moet je het zo snel mogelijk kunnen koppelen aan je geloof. Je moet kunnen uitleggen waarom het toch waardevol is wat je meegemaakt hebt.

Mijn geloof stamt nog uit mijn kindertijd - de meest eenzame periode van mijn leven. Op school leerde ik dat God een God van liefde was. Zo voelde

ik een aanwezige kracht van liefde in mijn leven, een hand op mijn schouder om door moeilijke periodes heen te komen. Zo was ik minder alleen.

Later maakte ik moeilijke periodes door. De ziekte en het sterven van mijn moeder op betrekkelijk jonge leeftijd was er één van. De weg zoeken door het leven terwijl ik mij overbodig voelde was een tweede moeilijk punt. Ook het gevoel dat ik niet aan de eisen van mijn omgeving kon voldoen. Langzaam leerde ik dankzij mijn geloof dat ik fouten mocht maken, dat ik goed ben zoals ik ben. Om die reden vind ik dat kinderen hun eigen keuzes mogen maken. Ik ga hen niet beoordelen op hun geloof. Gelukkig vind ik de laatste tijd veel mensen die op dezelfde manier in het leven staan.

Gek genoeg heb ik voor mezelf nooit de vraag gesteld waarom ik een kind heb verloren. Het leven is niet te vatten en het geloof evenmin. Ik voel wel nog steeds die warme hand op mijn schouder. En dat is genoeg voor mij.

Lieve zoon. Ik hoop dat jij bent op de plek waar die warme hand is. Laat de regeltjesgelovigen maar naar hun eigen hemel gaan.

Tijdens jouw ziekte kwam ik in conflict met die regeltjesgelovigen. Mensen die overal een pasklaar antwoord op moeten hebben. In mijn ogen is het een manier om het leven onder controle te houden.

mijn geloof

Het is zondagmorgen. We zitten midden in de Coronacrisis. De kerk is dicht.

Hoe is het nu met mijn geloof?

Een voor mij geliefde tekst is de klacht van Jeremia:

Waarom komt er geen eind aan mijn smart? Waarom is mijn wond niet te helen?

Gij zijt voor mij een onbetrouwbare beek waarop geen staat valt te maken.

15:18

In de hitte van de dag maak je een tocht naar een beek om water te halen.

De ene keer is er water. De andere keer kom je er voor niets.

Jeremia zegt: zo is God!

Een andere tekst is Psalm 77.

Een mens die de slaap niet kan vatten en met geheven handen heen en weer loopt in zijn woonkamer.

Luid roep ik tot God. Ik schreeuw het uit.

Mijn ziel weigert zich te laten troosten.

Als ik aan God denk, moet ik zuchten.

Secularisatie en vertwijfeling in het Oude Testament. Er is heel wat aan mijn geloof veranderd. Vroeger had ik een geloof dat bergen verzet. Maar meerdere keren in mijn leven bleven die bergen staan. Toen is mijn geloof veranderd.

Het overlijden van jou is bij mij in dit opzicht het belangrijkste scharnierpunt.

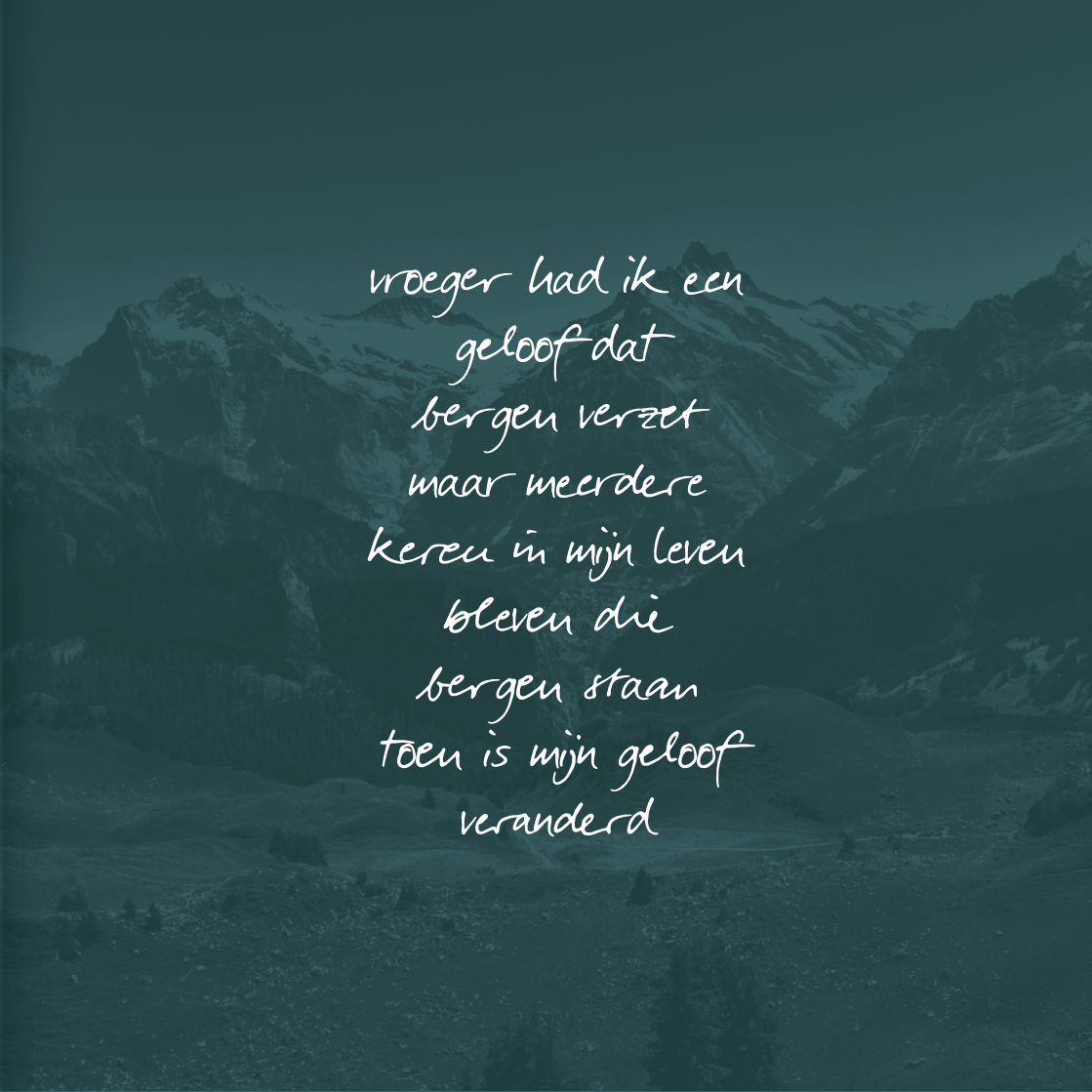
Vroeger begonnen we de maaltijden met een uitgesproken gebed. Toen jullie klein waren, zongen we na afloop 'Vader wij danken u'. Later lazen wij als afsluiting ook een stuk uit de Bijbel.

Na jouw overlijden heb ik nooit meer aan tafel een gebed uitgesproken. Je kunt er wel mee doorgaan, maar daarmee pleeg je verraad aan jezelf. Ik zou het ook liever anders hebben. Maar het is zoals het is. Uiterlijk is mijn geestelijke leven nog gewoon doorgegaan. Ik ga nog voor in kerkdiensten. Ik ben actief in de kerk. En ik geef nog godsdienstles. Maar als ik echt naar binnen kijk, dan merk ik dat mijn heilig vuur van vroeger verschrompeld is tot een klein kwetsbaar vlammetje dat flakkert in de wind. Een walmende vlaspit. Het is een ontboezeming die ik liever voor mijzelf zou houden.

Soms zijn er ontmoetingen die mij weer in de richting van geloof brengen. Ik was in Leuven in gesprek met een paar mensen die mijn boek hadden gelezen. Spontaan vertelden een aantal van hen over godservaringen die zij hadden gehad.

Een zelfde ervaring had ik in Dilbeek bij de groep van Ouders van een Overleden Kind. Twee groepsleden vertelden dat ze zeker wisten dat er na de dood iets was, omdat ze zelf een ervaring hadden gehad op de grens van leven en dood.

Maar voorlopig weegt voor mij zwaarder wat er met jou gebeurd is. Het blijft moeilijk. Bidden en niet ontvangen. Kloppen en niet open gedaan worden.

vroeger had ik een
geloof dat
bergen verzet
maar meerdere
keren in mijn leven
bleven die
bergen staan
toen is mijn geloof
veranderd

de afgelopen jaren

Tijdens je begrafenis had ik geen tranen. Als een flits zag ik mensen langs me heen gaan. Ik schudde handen, praatte, gaf antwoord, maar voelde niets. Van de aanwezigheid van mijn directe familieleden heb ik een scherp beeld, maar wie er verder geweest is, wat er gezegd werd, vormt een groot gat in mijn geheugen. Je vader heeft dat later moeten opvullen. Gelukkig stond zijn geest niet op 'stand by'.

Wat ik de dagen na jouw sterven gedaan heb, is me volkomen onduidelijk. Ik ging vrij snel weer werken want thuis blijven was geen optie voor mij. Dan zou ik op een stoel blijven zitten en niets doen.

Door jouw overlijden was het leven onwerkelijk geworden. Het was alsof ik een speler was in een film met tragisch scenario. De mensen om mij heen vonden dat ik 'flink' was. Ik was sterk en nam mijn lot in eigen handen, want dat schijn je te moeten doen als je iets ergs overkomt. In feite

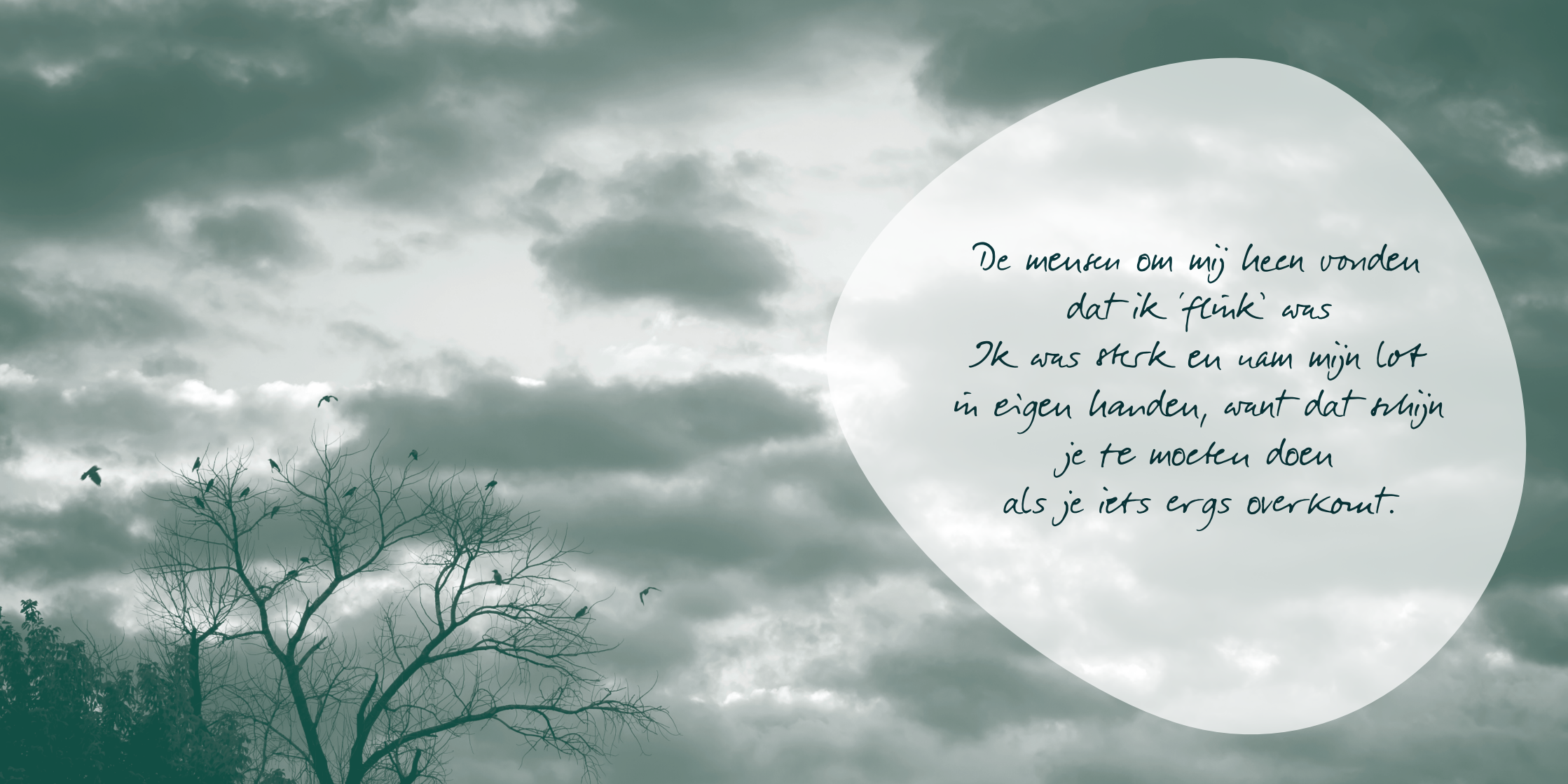
was ik helemaal niet 'flink'. Na een tijdje werd ik 'wakker' en ontdekte dat jij er niet meer was. Ik besepte wat er allemaal gebeurd was. Ondertussen is de tijd verder gegaan. Ik voelde me vervreemd van mijn omgeving.

Boeken lezen lukte niet meer. Mijn concentratie was weg. Bepaalde taken opnemen ging moeizaam. Mensen die eerder vlak bij me stonden, werden boos omdat ik mijn verantwoordelijkheid niet altijd nam zoals ze dat van mij gewend waren. Ik voelde me eenzaam en afgewezen. Ik was toch niet helemaal in staat mijn lot in eigen hand te nemen. Ik voldeed niet meer aan de norm. Mensen, die me na aan het hart lagen, begrepen me niet. Pijnlijke scheidingen volgden. Wie een kind verliest, raakt meer dan een kind kwijt. Je moet je leven herschikken. Alles wat een ongezonde of foute basis heeft in je leven stort in.

Gelukkig was er af en toe iemand die me even aanraakte. Ik zag mijn verdriet in hun ogen. Zij oordeelden niet, gaven geen raad, maar zaten zwijgend naast me. Je vader was zo iemand.

Wij zien verdriet vaak als een ongenode gast. Angstig schuiven we het opzij en proberen over te gaan tot de orde van de dag. Maar leven we dan wel ten volle? Mijn tranen zijn de keerzijde van mijn geluk. Door mijn tranen heen voel ik de warmte van de tijd die we samen hebben gehad.

Sterk moeten zijn is eigenlijk een vreemde etiquette. Wat is dat eigenlijk? Je zo gedragen zoals iedereen het van je verwacht? Moet je niet veel sterker zijn om het verdriet en de pijn onder ogen te zien?

De mensen om mij heen vonden
dat ik 'flink' was
Ik was sterk en nam mijn lot
in eigen handen, want dat schijnt
je te moeten doen
als je iets ergs overkomt.

verwerking

Nog voor de begrafenis ben ik weer begonnen met lesgeven.

Een rare ervaring.

In de auto lees je nog snel een aantal brieven door.

De tranen lopen over je wangen.

Daarna kom je voor het eerst op school.

Ik ga niet naar de leraarskamer, maar direct naar de klas.

Daarna geef ik les.

Alles gaat zoals ik het wil en ik stel vast: gelukkig is er nog iets normaal aan mij.

Die eerste periode is om duizelig van te worden. Er moet veel geregeld worden. En soms schiet je vol. Drie weken lang heb ik iedere dag gehuild. En je moeder vroeg zich af: waarom kan ik niet huilen?

Een van de eerste keren dat ik weer ging joggen voelde ik de neiging in mij opkomen om je hard te roepen - alsof ik gek geworden was.

De eerste zondagen ging ik nog niet naar de kerk. Ook geen muziek-repetities.

Kerst en Oud en Nieuw waren moeilijk. Hoe is het mogelijk: een jaar geleden leek er nog niets aan de hand!

Met Kerst kwamen mensen aan de deur een grappig lied zingen. Gewoon iets vrolijks - het ontroerde me diep.

Met het nieuwe jaar nam ik mij voor weer normaal te gaan leven. De eerste muziekrepetitie was een beetje een test. Gelukkig verliep het goed. Toen volgden recepties. Als er iets was om te lachen, lachte ik mee. Vreemd dat je dat al kunt: lachen.

Mijn leven werd weer min of meer normaal. Maar onder de oppervlakte was er natuurlijk wel pijn. Pijn bij het zien van een foto. Een steek van binnen bij een herinnering die bij je opwelt.

Een jaar later op 15 november ging ik alleen naar je graf. Ik voelde een diep verdriet en ook woede. Geleidelijk aan zijn die gevoelens minder heftig geworden.

Een groep van Ouders Van een Overleden Kind heeft veel voor mij betekend. Alle verhalen die je daar hoort zijn aangrijpend. Ik heb er behoefte aan gehad om heel precies te delen wat mijn gevoelens zijn. Dat heeft mij geholpen en het was ontroerend om anderen zo openlijk over hun onmacht en vertwijfeling te horen spreken. Toch heb ik na een aantal jaren er minder behoefte aan om er nog te komen. Het is zwaar om de avonden mee te maken. Twee en een half uur verdriet en aanvechting - daar word je echt moe van. Voor mezelf heb ik het gevoel: het gaat niet vooruit. De bijeenkomsten waren zeer waardevol, maar voor mij is het genoeg geweest.

Zoals reeds gezegd: met mij gaat het inmiddels weer goed. Het sterven van jou is voor mijn leven heel bepalend. Toch heb ik opnieuw het gevoel dat ik een rijk leven heb.

strelende handen

jouw handen
in mijn handen
zwijgende lippen
woorden in je ogen

de maan in het donker
een stoel naast jouw bed
stilte
in een lange nacht

een kleine wereld
de dokter met haar tas

buiten bestaat niet
binnen de klok

jouw geboorte
nieuw leven
licht
stralen van geluk

sterven
jouw bleke handen
strelen mijn huid
zachte troost.

